

СРПСКИ
МОЛИТВЕНИК

СПОМЕНИЦА
МИЛАНУ РЕШЕТАРУ

СРПСКИ МОЛИТВЕНИК. СПОМЕНИЦА МИЛАНУ РЕШЕТАРУ
1512–1942–2012

ACADEMIA SCIENTIARVM ET ARTIVM SERBICA

SECTIO LINGVISTICA AC LITTERARIA

FVN DATIO „GEORGIVS ZEČEVIĆ“ AD CYRILLICI ABECEDARII VSVM
TVENDVM AVGENDVMQVE

EVCHOLOGION SERBICVM
MEMORIAE MILAN REŠETAR
1512–1942–2012

Acceptum in Sectionis linguisticae ac litterariae conventu x,
qui habebatur die xxvii mensis Decembris, anno mmxvi,
auctoribus Predrag Piper et Jasmina Grković-Major,
illis Academiae sodalibus

Ediderunt

JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR

VIKTOR SAVIĆ

BELGRADI

MMXVI

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

ФОНД „ЂОРЂЕ ЗЕЧЕВИЋ“ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ И ЗАШТИТУ
ЂИРИЛИЧКОГ ПИСМА

СРПСКИ МОЛИТВЕНИК
СПОМЕНИЦА МИЛАНУ РЕШЕТАРУ
1512–1942–2012

Примљено на X скупу Одељења језика и књижевности,
од 27. децембра 2016. године, на основу реферата академика
Предрага Пипера и академика Јасмине Грковић-Мејџор

Уредници
ЈАСМИНА ГРКОВИЋ-МЕЈЏОР
ВИКТОР САВИЋ

БЕОГРАД
2016

W. H. W. W.

Милан Решетар (Фото: САНУ–Ф 270)

МИЛАН РЕШЕТАР

МИЛАН РЕШЕТАР КАО ИСТОРИЧАР ДУБРОВНИКА

У трећем тому *Енциклопедије српско-хрватско-словеначке*, штампаном 1928. године, Милан Решетар је представљен као „професор Университета у пензији“ који се „бави највише српскохрватским језиком, његовом историјом, дијалектима и акцентологијом, старом дубровачком књижевношћу и у опште дубровачким старинама“.¹ Заиста, Решетар је у својству сарадника на том енциклопедијском пројекту, поред одредница о дубровачкој књижевности, позоришту и десетинама Дубровчана који су оставили траг на различитим пољима писаног стваралаштва, такође обрадио десетак превасходно историјских личности старог Дубровника и написао опширан приказ историје града.² Још једну потврду да су савременици овог рођеног Дубровчанина и вишеструког академика сматрали како филологом и историчарем књижевности тако и историчарем посебно посвећеним прошлости свог завичаја, пружа *Зборник из дубровачке прошлости Милану Решетару о 70-ој годишњици животова*, у ком су текстови приложени на дар јубилару груписани у исте три целине – историјску, књижевну и језичку.³ Ипак, у каснијим енциклопедијским приказима и општијим прегледима Решетарове делатности његово бављење дубровачком историјом нема ни приближно тако истакнуто место.⁴ Та околност може се тумачити као последица неумитног, па и објективног, суда времена, али у нашој представи о Решетару и његовој улози у истраживању дубровачке прошлости она ствара својеврсну празнину која завређује покушај попуњавања.⁵

Прецизно одређивање дела Решетаровог опуса у којем он наступа као историчар Дубровника нужно поставља проблем граница између филологије, историје књижевности и историје као сродних дисциплина склоних тематском преклапању и прожимању истраживачких приступа. Дobar пример пружа обимна студија о дубровачким повељама из раздобља од XIII до XV века, коју је Решетар објавио у *Јагићевом Архиву за словенску филологију* 1894. и 1895. године.⁶ Иако би историчар из њеног наслова најпре очекивао дипломатичку или историјско-правну анализу дубровачке документарне заоставштине тог времена, она у ствари користи богати фонд дубровачких ћириличких докумената као подлогу за филолошка истраживања која су,

уосталом, аутору донела звање универзитетског наставника словенске филологије. Идентичан „неспоразум“ понавља се и са два рада о дубровачким документима и преписима који су доживели своја прва издања у збирци Љубомира Стојановића *Старе српске њовеље и писма* 1929. и 1934. године.⁷ Ипак, сва три наведена текста садрже драгоцене податке о институционалном развоју ћириличке документарне писмености у средњовековном Дубровнику и личностима њених главних носилаца, док расправе о односима између вишеструких примерака појединих докумената непосредно доприносе њиховој дипломатичкој анализи, обезбеђујући на тај начин филологу Решетару место међу историчарима дубровачке српске канцеларије и судеоницима у критичкој обради ове веома драгоцене скупине историјских извора.

С друге стране, велики број Решетарових радова из историје књижевности користи грађу и истраживачки приступ који се могу сматрати својственим историчарима. Овде у првом реду спадају просопографске цртице о старим дубровачким књижевницима – на пример, Решетар сведочанствима хералдичких извора потврђује

¹ *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка* III, Загреб 1928, 762 (Александар Белић).

² *Народна енциклопедија* I, Загреб 1925, 660–667.

³ *Zbornik iz dubrovačke prošlosti Milanu Rešetaru o 70^{oj} godišnjici života prijatelji i učenici*, Dubrovnik 1931.

⁴ Уп. Mirko Deanović, *Milan Rešetar*, *Ljetopis JAZU* 54 (1949), 336–352; Benko Horvat, *Prof. Milan Rešetar: povodom desetogodišnjice smrti*, *Numismatika* V (1953), 80–86; *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* VI, Zagreb 1962, 416; *Enciklopedija Jugoslavije* VII, Zagreb 1968, 66–67; *Мала енциклопедија Просвете*, Београд 1978³, 61; Maria Rita Leto, *Milan Rešetar*, Zagreb 1989; *Енциклопедија српске историографије*, Београд 1997, 621; *Zbornik o Milanu Rešetaru – književnom kritičaru i filologu*, Zagreb 2005; *Hrvatska enciklopedija* IX, Zagreb 2007, 301–302; *Енциклопедија српског народа*, Београд 2008, 950.

⁵ Поред сразмерно детаљног прегледа Марије Рите Лето у првом сегменту њеног поглавља посвећеног Решетаровом опусу (*ibidem*, 33–40), посебан осврт на овај аспект његове делатности пружа само рад Славице Стојан у поменутом зборнику из 2005. године – Slavica Stojan, *Dubrovačka svakodnevica u književno-povijesnom radu Milana Rešetara*, 213–228.

⁶ *Die ragusanischen Urkunden des XIII. bis XV. Jahrhunderts*, *Archiv für slavische Philologie* 16 (1894), 321–386; 17 (1895), 1–47 (бр. 28 и 30 у библиографији приложеној у овом зборнику).

⁷ *Нове дубровачке њовеље Стојановићева зборника*, Глас СКА 169 (1934), 121–166 (бр. 293); *Никша Звијездих, дубровачки српски канцелар XV. вијека*, Глас СКА 169 (1934), 167–209 (бр. 292).

породично порекло мајке песника Ивана Гундулића, подацима фирентинског дворског летописа датира његову песму посвећену тосканском војводи Фердинанду II, а на основу бележака из матичних књига умрлих и сахрањених отклања неке недоумице у погледу датума његове смрти и указује на највероватнију локацију његовог гроба.⁸ Осим тога, историографски садржаји долазе до изражаја у прилозима посвећеним историји дубровачког позоришног живота, попут оног о популарној покладној маски „турици“ или о местима и начину одигравања позоришних представа, који почивају на подацима из одлука градских власти сачуваних у Дубровачком архиву, те писменим и усменим сведочанствима очевидаца, укључујући ту и сопствена сећања.⁹

Ипак, одређивање Решетара као историчара Дубровника почива на много чвршћим основама него што су то примена историографског приступа у бављењу књижевним феноменима или узредна помоћ историчарима у проучавању дубровачких ћириличких докумената. Наиме, међу његовим објављеним текстовима налази се чак педесетак наслова посвећених темама из дубровачке прошлости ван области филологије и историје књижевности. Опсег тих тема, који је услед своје упадљиве разноврсности у *Енциклопедији српско-хрватско-словеначкој* обележен изразом „дубровачке старине уопште“, сам Решетар је прецизније одредио у два по концепцији и времену настанка врло блиска прилога из зрелог периода своје делатности – *Културне сличице из Дубровника средњега вијека* (1922) и *Из културнога живота старог Дубровника* (1923).¹⁰ Ови наслови, који јасно упућују на поље културне историје, имају код Решетара донекле особено значење. Полазећи од запажања да су политичка и књижевна историја Дубровника „добро познате“ и да се „објема признаје важност и вриједност“, он као свој циљ наводи приказивање „културног т. ј. унутрашњег живота“ града.¹¹ Ово на први поглед необично поистовећивање културног и унутрашњег живота постаје разумљивије у светлости Решетаровог схватања да је Дубровник „основан као уточиште културе и цивилизације“, те да му је потоњи „политички развитак суседних земаља још јаче утиснуо тај карактер и то звање“.¹² Пошто је, дакле, Дубровник у целини својеврстан културолошки феномен, онда се и целокупни градски живот може посматрати као такав. Отуд у поменутих радовима место налазе теме као што су образовање, здравство, књижевство и штампарство, јавна и стамбена архитектура, покућство, луксузно занатство, музика, лов, игре и светковине, породични живот и обичаји,

али и верски живот, судство, казнена политика, јавна безбедност, државно уређење и положај различитих друштвених група, од властеле до послуге и средњовековних робова.

Мада је ова „систематизација“ наступила тек дубоко у зрелом добу његовог стваралаштва, Решетарове историографске тежње почеле су да се испољавају знатно раније. Првим његовим историографским текстом о Дубровнику може се сматрати прилог у *Сћаринама* Југославенске академије за 1893. годину, у оквиру којег су објављена и кратко прокоментарисана два писана сведочанства о страдању града у „Великој трешњи“, разорном земљотресу од 6. априла 1667. године.¹³ Формално блиска тада доминантном позитивистичком усмерењу историјских истраживања на догађајну историју, ова тема се такође сасвим добро уклапа у Решетаров културноисторијски приступ дубровачкој прошлости, као појединачно вероватно најзначајнији догађај за унутрашњи живот града у многовековном раздобљу његове самосталности. Отуд не изненађује што јој се и касније враћао – 1901. године, када се осврнуо на још једно драгоцено писано сведочанство очевица, и 1936, када је приказао деловање дубровачких органа власти у месецима после катастрофе,¹⁴ док се 1929. године позабавио и низом мањих потреса који су узнемиравали становништво Дубровника у петој деценији XIX века.¹⁵

Занимљиво је приметити како је Решетар на сличан начин својим интересовањима подређивао још једну омиљену форму позитивистичке историографије – биографију. На почетак ове групе његових радова може се ставити текст из 1899. године *Дубровачки ђойови у ђочешку*

⁸ *Wer war Gundulić's Mutter?*, Archiv für slavische Philologie 31 (1910), 478 (бр. 110); *Koje je godine iostiala Gunduliheva pjesma Ferdinandu II?*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор 2/2 (1922), 180–183 (бр. 185); *Kojega je dana umro i gdje je sahranjen Gundulić?*, Dubrovnik XVI/17 (1939), 1–2 (бр. 309).

⁹ *Dubrovačka „Turica“*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 29/2 (1934), 79–80 (бр. 277); *Stari dubrovački teatar*, Narodna starina 1 (1922), 97–106 (бр. 188).

¹⁰ *Културне сличице из Дубровника средњега вијека*, Српски књижевни гласник 6 (1922), 423–436 (бр. 187); *Iz kulturnoga života staroga Dubrovnika*, Jugoslavenska njiva VII/1 (1923), 367–372, 396–403 (бр. 196).

¹¹ *Iz kulturnoga života*, 367.

¹² *Исџо*, 368.

¹³ *Dva izvištaja o velikoj dubrovačkoj trešnji*, Starine JAZU 26 (1893), 27–32 (бр. 18).

¹⁴ *Velika Dubrovačka trešnja po opisu holanskoga konsula u Smirni*, Dubrovnik XI/46 (1901), 1–3 (бр. 57); *Prvo vrijeme u Dubrovniku poslije velike trešnje od god. 1667*, Novo doba XVIII/86 (12. april 1936), 13 (бр. 295).

¹⁵ *Trešnje u Dubrovniku i. 1843–1845*, Glasnik Dubrovačkog učenog društva „Sveti Vlaho“ 1 (1929), 47–49 (бр. 245).

нашега вијека, који кроз низ биографских напомена даје групни портрет парохијског свештенства на простору бивше Републике у првим годинама аустријске власти.¹⁶ Већ следеће године, кроз осврт на делатност дубровачког лекара из XVI века, португалског Јеврејина Амата Лузитанца, Решетар ће проговорити о здравственој култури Дубровника, па и суседних области под турском влашћу.¹⁷ Исто тако, биографска скица о Томи Наталићу Будиславићу, требињско-мрканском бискупу с почетка XVII века, пружа му повод да се осврне на католичко словенско богослужење у дубровачкој области и међуконфесионалне односе уопште,¹⁸ а цртице о фрањевцу Бенедикту Орсинију и доминиканцу Винченцу Комнину, објављене под карактеристичним називом *Два дубровачка швинглера* скрећу пажњу на интересовање старих Дубровчана за генеалогичка истраживања, укључујући склоност ка машовитим родословним конструкцијама.¹⁹ Тек се за рад о дубровачком надбискупу Рајналду Грацијанију, истакнутом припаднику фрањевачког реда из првих деценија XVI века, може рећи да представља прави биографски прилог који коригује сазнања о времену његове оставке и смрти.²⁰

Далеко највећи број Решетарових текстова о историји Дубровника ипак се непосредно бави питањима из оквира одређеног његовим схватањем „културног т. ј. унутрашњег живота“ града. Настајући у раздобљу од почетка XX века па до последњих година Решетаровог живота, ови текстови обрађују неколико веома разноликих тема. Некима су посвећени само један или два наслова, попут поморства и културних веза са иностранством,²¹ али за друге је јасно да су трајније привлачиле пажњу аутора, који им се враћао у више наврата. Штавише, за њих три може се стећи утисак да су програмски обрађиване, јер су јасно назначене у Решетаровим скицама за културну историју Дубровника из 1922. и 1923. године, а текстови који се њима баве настали су углавном у наредних неколико година. На пример, тема историјата градских грађевина начета је 1924. године прилогом *Слике старој Дубровника*, у којем се анализира веродостојност ликовних представа града, посебно оних из времена пре 1667;²² а настављена текстовима о изгледу града 1590. године, дворани за заседања дубровачких већа, локацијама и називима градских тамница и здању кнежевог двора.²³ Исто тако, Решетар се у низу текстова објављених 1925. године позабавио најзначајнијим друштвеним групама у животу старог Дубровника – богатим пучанима окупљеним у братовштине лазарина и антунина²⁴ и, наравно, градском властелом.

Поред демографског опадања властеоског сталежа и сукоба који су га раздирали током последња два века постојања Републике,²⁵ ауторову пажњу тада су привукла и словенска презимена дубровачких властеоских родова и њихових појединих огранака,²⁶ да би се у једином каснијем прилогу из оквира ове теме упустио у покушај идеалне реконструкције пописа градске властеле на основу спискова саопштених у делима дубровачких историографа.²⁷ Најзад, текстом из 1926. године о организацији градске управе након укидања старе Дубровачке републике у време француске окупације почетком XIX века²⁸ започиње група прилога посвећених унутрашњем уређењу Дубровника као још једном обележју његове културе у смислу који је том појму давао Решетар. У њу спадају опширан преглед историјата Великог већа, скупштине градске властеле, обогаћен освртом на чиниоце политичке културе као што су начини расправљања и гласања, рад „*Друјови*“ *млетачких кнезова у Дубровнику*, посвећен једној од особености градског уређења из времена млетачке власти, као и коментар дубровачког закона о миру из 1235. године, „најстаријег

¹⁶ *Dubrovački popovi u početku našega vijeka*, Dubrovnik – kalendar za prostu 1899. godinu, Dubrovnik 1899, 68–73 (бр. 41).

¹⁷ *Амаџ Лузитанац, дубровачки лекар XVI. вијека*, Бранково коло 6 (1900), 1237–1240, 1264–1266, 1301–1304 (бр. 49).

¹⁸ *Toma Natalić Budislavić i njegov „Collegium Orthodoxum“ u Dubrovniku*, Rad JAZU 206 (1915), 136–141 (бр. 151).

¹⁹ *Dva dubrovačka švindlera iz 17-oga vijeka*, Dubrovački list II/10 (1925), 1–2 (бр. 208).

²⁰ *Contributo alla biografia del P. Rainaldo Graziani, ex-Generale dell'Ordine e Arcivescovo di Ragusa*, Archivum Franciscanum Historicum 24 (1931), 127–131.

²¹ *Kapetan Jozo Orebić*, Dubrovnik X/7 (1901), 2; *Dubrovački brod XVI. vijeka*, Dubrovnik XVII/13 (1908), 1–2 (бр. 97); *Stari dubrovnik i njemački svijet*, Camilla Lucerna, Graz 1938, 133–139 (бр. 308).

²² *Slike staroga Dubrovnika*, Narodna starina 3 (1924), 176–189 (бр. 205).

²³ *Kratka vijest o Dubrovniku iz kraja XVI. v.*, Dubrovački list IV/21 (1927), 2; *Dubrovačka „Vijećnica“*, Vjesnik Hrvatskog arheološkoga društva, 15 (1928), 43–48 (бр. 234); *Dubrovačke tamnice*, Glasnik Dubrovačkog učenog društva „Sveti Vlaho“ 1 (1929), 39–44 (бр. 237); *Sadašnji dubrovački „Dvor“*, Novo doba XVIII/86 (1936), 14 (бр. 296).

²⁴ *Antunini i lazaroni*, Dubrovački list II/37 (1925), 1–2 (бр. 219).

²⁵ *Nova dubrovačka vlastela*, Dubrovački list II/13 (1925), 1–2 (бр. 208); *Salamankezi i sorbonezi*, Dubrovački list II/19 (1925), 1–2 (бр. 214); *Posljednji dubrovački vlastelin*, Dubrovački list II/25 (1925), 2–3 (бр. 215).

²⁶ *Slavenska prezimena dubrovačke vlastele*, Dubrovački list II/32 (1925), 2, II/33 (1925), 1–2 (бр. 218).

²⁷ *Поџис дубровачкијех власѣеоскијех ѱороџица*, Glasnik Dubrovačkog učenog društva „Sveti Vlaho“, 1 (1929), 1–11 (бр. 242).

²⁸ *Početak dubrovačke općine*, Dubrovački list III/26 (1926), 1–2 (бр. 225).

споменика приватног живота у старом Дубровнику“, који Решетар користи да проговори о још једном сегменту своје културне историје – породичном животу и светковинама²⁹

Сасвим другачији случај од ових група текстова насталих после „систематизације“ из 1922/23. године представља четврта већа целина у Решетаровом бављењу „дубровачким старинама“ – нумизматика. Наговештено још 1905. године објављивањем уопштеног прегледа дубровачких новаца намењеног италијанским читаоцима,³⁰ његово интересовање за ту област изнедрило је током наредних петнаестак година још десетак прилога о новцу, медаљама и државним обележјима Дубровачке републике.³¹ Пошто је овим текстовима промовисан у статус нумизматичког ауторитета на јужнословенском простору, Решетар је 1920. године објавио програмски чланак *Нумизматика у Југославији*, у којем је одредио оквире нумизматичког наслеђа нове државе, пружио преглед расположиве грађе и литературе и указао на правце даљих истраживања, позивајући пре свега на израду систематских прегледа и описа.³² Део тог програма за који је био најпозванији да га лично спроведе Решетар је недуго затим и остварио објављивањем најобимнијег дела у свом целокупном опусу – *Дубровачке нумизматике*.³³ На преко 1100 страна подељених у два тома он даје не само подробну, богато илустровану дескрипцију и каталогизацију старих дубровачких кованица, него и историјат дубровачког новчарства и медаљерства, прилажући уз то опширне осврте на јавне и приватне печате, државна знамења, па и стари дубровачки систем мера. Његова продукција на овом пољу није посустала ни после ове велике синтезе – писао је прилоге на италијанском о дубровачкој ковници,³⁴ враћао се нерешеним питањима,³⁵ коментарисао нове налазе³⁶ и, мада већ дубоко у осмој деценији живота, убедљиво побијао тезе других истраживача о наводном ранијем почетку ковања појединих новчаних типова.³⁷

Заступљена овако великим бројем објављених текстова из свих раздобља његовог радног века, Решетарова делатност на расветљавању историје Дубровника ван оквира филолошких и књижевноисторијских тема очигледно је почивала на живом интересовању и снажној мотивацији. Осим тога, она је имала чврсто упориште у непосредном додиру који је са споменицима те историје Решетар успоставио дословно од рођења. Тако у његовим текстовима о архитектонском комплексу Кнежевог двора читалац осећа ауторов посебан однос према том здању у којем

је као син дубровачког градског поглавара Пава Решетара дошао на свет и провео своје дечачке године, док прецизност у предлогу убикације Гундулићевог гроба испод олтара фрањевачке цркве оставља утисак способности да се у сваком тренутку призове пред очи детаљна слика тог толико пута виђеног простора. Једнако значајна била је и његова блискост са другим сличним живим баштиничима дубровачке прошлости – на пример, потврду неких претпоставки које је изнео о тамницама у дворском комплексу и о суседном здању већнице пружио му је „стари пријатељ, савјетник Карло Зах, који је дјететом живио у стану под Вијећницом“.³⁸ Штавише, за поједине теме, попут пожара у Већници 1817. године, страха од земљотреса 1843–1845. или приказивања позоришних представа током прве половине XIX века, бројна Решетару позната казивања старијих дубровачких нараштаја употребљена су као усмени историјски извор.

²⁹ *Dubrovačko Veliko vijeće*, Dubrovnik – mjesečna ilustrovana revija, I (1929), 3–10, 60–68 (бр. 238); „*Drugovi*“ *mletačkih knezova u Dubrovniku*, Narodna starina 12 (1933), 126–130; *Najstariji dubrovački zakon o prćijama i pirovima*, Dubrava III/22 (1935), 3 (бр. 285).

³⁰ *Le monete della Repubblica di Ragusa*, Rivista italiana di numismatica e science affini 18 (1905), 215–230 (бр. 85).

³¹ *Medalje Dubrovačke republike*, Dubrovnik XVII/52 (1908), 5–6, XVII/53 (1908), 3–4 (бр. 99); *Spomenice Dubrovačke republike*, Dubrovnik XVIII/2 (1909), 1, XVIII/3 (1909), 1 (бр. 108); *Pečat, zastava i grb Dubrovačke republike*, XVIII/30 (1909), 1–2, XVIII/31 (1909), 2–3, XVIII/32 (1909), 1–2, XVIII/33 (1909), 1–2, XVIII/34 (1909), 1–2, XVIII/35 (1909), 1–2 (бр. 106); *Rijetke novije dubrovačke medalje*, Crvena Hrvatska XX/83 (1910), 2–3 (бр. 115); *Das Münzwesen der Republik Ragusa*, Monatsblatt des Numismatischen Gesellschaft in Wien 8 (1910), 185–193, 202–207, 222–223 (бр. 114); *Zu den ragusaner Fälschungen von polnischen Dreigröschern der Stadt Riga*, ibidem, 233–234 (бр. 113); *Ein ungarisch-ragusanischer Taler der Kaiserin Maria Theresia*, Monatsblatt des Numismatischen Gesellschaft in Wien 10 (1916), 113–117 (бр. 158); *Sammlung Rešetar*, ibidem, 153–155 (бр. 157); *Wie ist in der Numismatik der Begriff "Variante" aufzufassen?*, ibidem, 225–231 (бр. 159); *Staro dubrovačko poštenje*, Nova Evropa I (1920), 66–68 (бр. 170).

³² *Numizmatika u Jugoslaviji*, Jugoslavenska obnova – Njiva 4 (1920), 776–779 (бр. 172).

³³ *Дубровачка нумизматика I*, Сремски Карловци 1924, II, Београд – Земун 1925 (бр. 201, 209).

³⁴ *La fine della zecca di Ragusa*, Rassegna numismatica 27 (1930), 1–7 (бр. 253); *La zecca di Ragusa nel Corpus nummorum italicorum*, Rassegna numismatica 33 (1936).

³⁵ *Ugarsko-dubrovački talir carice Marije Terezije*, Bulićev zbornik – naučni prilozi posvećeni Franu Buliću, Zagreb – Split 1924, 677–680; *Dubrovačka perpera od g. 1618*, Numizmatičar 2 (1935), 9 (бр. 283).

³⁶ *Tre medaglie poco conosciute di Ragusei*, Rassegna numismatica 30 (1933), 16–17 (бр. 272); *Još jedna dosad nepoznata dubrovačka minca iz XV. vijeka*, Numizmatika 1 (1933), 9–11.

³⁷ *Najstarije dubrovačke mince*, Numizmatika 2–4 (1934–1936), 65–69 (бр. 291); *Početak kovaња dubrovačkoga novca*, Rad JAZU 266 (1939), 149–170 (бр. 310).

³⁸ *Dubrovačka „Vijećnica“*, 47.

Ова нарочита веза са позорницом на којој се „унутрашња“ историја Дубровника одигравала и са многим њеним познаваоцима, па и сведоцима, давала је и још даје Решетаровим текстовима неку врсту подразумеване поузданости. Међутим, тај утисак интимне упућености истраживача у предмет не пружа веродостојну представу о Решетаровом бављењу дубровачком историјом. Откад је 1877. као седамнаестогодишњак отишао на даље школовање, он никад више није живео у Дубровнику – после наставничких положаја у Копру, Задру и Сплиту, готово три деценије провео је у Бечу, да би се после Првог светског рата преселио у Загреб, а после пензионисања у Фиренцу. Иако су ове средине представљале прворазредне центре историјских истраживања, када је реч о проучавању дубровачке историје, а нарочито њеног „унутрашњег“ сегмента, ниједна није могла да надомести пребогато врело података које се налазило у самом граду – стотине томова белешки о раду разних органа власти старе Републике сачуваних у дубровачком архиву. Углавном ускраћен за непосредан приступ том кључном корпусу грађе,³⁹ Решетар је податке за своје историографске текстове мањим делом црпао из тада ионако скромног фонда објављених архивских извора, знатно више из добро му познатих дела старих дубровачких писаца и других наративних сведочанстава о старом Дубровнику, а понајвише из своје личне збирке наслеђене или стечене грађе, чији је најзначајнији део представљало пет великих свезака са исписима из Дубровачког архива које је сачинио његов отац Паво.

Особености изворне подлоге Решетаровог бављења историјом Дубровника врло јасно долазе до изражаја у његовим текстовима. На пример, прилог *Из културнога живога старога Дубровника* заснован је на очевим изводима из „понајвише још неизданих и дослије слабо прочуених записника о сједницама Великог већа и Сената“ и на списима Филипа де Диверсиса, Александра Ла Мера, Серафина Рација и Јована Равењанина, који су му тада као професору загребачког универзитета били лако доступни – прва два у издањима објављеним у Задру и Загребу, трећи као стара штампана књига, а четврти као рукопис у архиву Југославенске академије.⁴⁰ Неки други текстови показују још већу разноврсност – Тома Наталић Будиславић и његов труд око католичког словенског богослужења представљени су на основу Фарлатија, старих дубровачких писаца и очевих исписа, па затим доведени у везу са две оновремене богослужбене књиге, док је историјат Већнице дат на основу архивске грађе објављене у едицији *Monumenta ragusina*,

архивских белешки које „нијесу још издане“, свакако извађених из очевих исписа,⁴¹ личних сведочанстава, па и једне фотографије. С друге стране, немали број прилога настао је већим делом или готово у целини на основу једног извора. Такви су, између осталих, текстови о Амату Лузитанцу, који се темељи на дубровачком поглављу његовог списка *Curatium medicinalium*, дубровачком броду из XVI века, који почива на познатом одломку из списка Серафина Рација, изгледу града из 1590. године, који је забележен у путопису Холанђанина Јана Сомера, као и осврт на двојицу дубровачких „швиндлера“, који се осим њихових генеалогских списка изричито позива још само на некролог дубровачког доминиканског манастира. Посебно место у овој другој скупуни заузимају оригинални анонимни списи из ауторове личне архиве, као што су од оца наслеђени доушнички извештај из 1819. године на ком је заснован прилог о дубровачким свештеницима тог доба, табеларни „попис“ дубровачких земљотреса из 1843–1845, и „опис“ употребљен у приказу дубровачких тамница, или пак сведочанства о Великој трешњи објављена 1893. године, до којих је очито сам дошао.⁴² Што је посебно занимљиво, и рад о сликама старог Дубровника настао је на основу копија и оригинала из својеврсне личне колекције ликовних извора, за коју је Решетар сматрао да садржи „све важније, а у колико је мени познато, и већину слика из тог времена“.⁴³

У светлости наведеног, корпус Решетарових текстова о историји Дубровника више не делује као сјајно обавештени поглед изнутра, него пре као импровизација завичајног ерудите чији домети остају у међупростору науке и популарног штива. Тај утисак појачава неспремност да се истраживања продубе ван круга непосредно доступних података, па чак и да се до краја искористе могућности које тај круг нуди – тако у раду о дубровачком уређењу из раздобља

³⁹ Током бечког раздобља Решетаровог живота, у царској престоници налазила се дипломатичка збирка дубровачког архива, али не и књиге бележака дубровачке канцеларије и нотаријата – уп. Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, Гласник Земалског музеја у Сарајеву 10 (1910), 538–541.

⁴⁰ *Iz kulturnoga života*, 367–368.

⁴¹ Решетар обично изричито саопштава да користи очеве исписе (на пример, у текстовима *Toma Natalić Budislavić, Poiss dubrovackijeh vlasteoskijeh porogića, Dubrovačke tamnice, Dubrovačko Veliko vijeće, Dubrovačka „Turica“, Prvo vrijeme poslije trešnje, Sadašnji „Dvor“*, итд.), али њихова употреба може се основано претпоставити и у другим прилозима у којима се позива на необјављене архивске податке (поред наведеног, такви су *Амаџ Лузитанца, Stari dubrovački teatar* и још неки).

⁴² У раду Решетар за оба извештаја каже да се налазе „у мене“ – *Dva izvještaja*, 27, 30.

⁴³ *Slike staroga Dubrovnika*, 176.

млетачке власти Решетар с правом примећује да су регистри збирке *Monumenta ragusina* непоуздани, али не покушава да то надомести систематским прегледањем самог текста.⁴⁴ Најзад, ту су и примери истраживачке небудности, од којих можда најупадљивији пружа текст о турици – пошто је велики део текста посветио представљању „још једног много старијег свједочанства“ о тој маски, које је пронашао у очевим исписима одлука већа за 1412. годину, Решетар на крају доноси додатак са напоменом да је „пошто је ово већ било написано“ нашао да „већ Јиречек (*Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien* III, 58) спомиње одлуку од г. 1412.“⁴⁵

При свему томе мора се, међутим, истаћи да ни сам Решетар није инсистирао на строгој научности већине ових текстова. Довољно је само запазити да је од преко тридесет овде поменутих прилога о историјским личностима, земљотресима, властели, грађевинама, уређењу и културним приликама уопште, једва трећина нашао своје место на страницама научних гласила или зборника, док су остали пласирани управо као популарно штиво, у локалним дневницима и недељницима, или у разним календарима, књижевним и општим ревијама, најчешће без другог научног апарата изузев узредног спомињања употребљене грађе у самом тексту.⁴⁶ У ствари, може се рећи да је Решетар, свестан немогућности праве научне обраде тема које су га привлачиле без интензивнијег додира са архивском грађом, многе своје прилоге писао управо да би побудио шире интересовање – на пример, текст о изгледу старог Дубровника, објављен у *Народној сџарини*, непосредно и пригодно завршава речима да је „баш сврха овог чланчића да сврати пажњу и на ту страну наше народне старине.“⁴⁷ Штавише, он је популарисао и сама архивска истраживања. Пошто је после Првог светског рата лично учествовао у враћању грађе Дубровачког архива коју су однеле аустроугарске власти, снажно се ангажовао око његовог што брже отварања за кориснике, предлажући за његов смештај здање Кнежевог двора и захтевајући да му се прикључи део који је задржан у Београду.⁴⁸ Управо у том смислу, у закључку својих *Културних сличница* Решетар јасно саопштава како оне „према томе како су постале, не могу бити и нијесу каква исцрпна студија већ су фрагментарне биљешке којима хоћу само да покажем колико је још важних и интересантних вијести из наше прошлости сакривено у дубровачком архиву, те да је зато скрајње вријеме да се послје дугих седам и више година та богата научна ризница опет отвори науци.“⁴⁹

Са сличним научно-популарним приступом Решетар је започео и своје бављење дубровачком нумизматиком. Оно се поново заснивало на великом фонду изворне грађе у личном поседу – збирци од око 1500 комада дубровачких новаца и медаља коју је наследио од оца и поносно представљао као „неоспорно најпотпунију и најлепшу колекцију те врсте.“⁵⁰ Поставши и сам страствени колекционар, Решетар се током наредне деценије оглашавао популарним текстовима о нумизматичким темама у дубровачким недељницима Дубровник и Црвена Хрватска, као и у стручној интонираним прилозима за бечку месечну нумизматичку ревију. Међутим, са постепеним ширењем његових општих знања о нумизматици и сталним увећавањем личне збирке,⁵¹ у Решетару је сазрела идеја о систематском научном проучавању ове дисциплине која је на јужнословенском простору још била у повоју. Тако је он само две године након објављивања програмског чланка о стању и правцима развоја нумизматике у Југославији, који се по својој тежњи да подстакне интересовање може поистоветити са општим прегледима културне историје Дубровника из 1922. и 1923. године, постигао и крупан научни

⁴⁴ „*Drugovi*“ *mletačkih knezova*, 129.

⁴⁵ *Dubrovačka „Turica“*, 80. Неколико примера суочавања Решетарових текстова са резултатима потоњих архивских истраживања нуди Slavica Stojan, *Dubrovačka svakodnevnica*, 215–219, 226–227.

⁴⁶ Место објављивања није, додуше, сигурно мерило научности чланка. На пример, обимни и врло честим навођењем извора поткрепљени текст о Великом већу објављен је у два узастопна броја месечне илустроване ревије *Dubrovnik*, док се међу текстовима у научним издањима налазе како узорни историографски прилог о Рајналду Грацијанију тако и прилично неамбициозни осврт на дубровачке културне везе са немачким светом.

⁴⁷ *Slike staroga Dubrovnika*, 189. Препорука је могла да буде изречена на различите начине – говорећи о органима млетачке управе у Дубровнику Решетар дискретно примећује како „сада, када су издани и Статут и записници сједница разних вијећа из млетачког доба, могло би се много детаљније тај њихов рад приказати“ („*Drugovi*“ *mletačkih knezova*, 128–129), док у прегледу јужнословенске нумизматике, пошто је изнео поређење са стањем у другим научним срединама, прекорно пита: „Треба ли да смо ми у свему увијек задњи?“ (*Numizmatika u Jugoslaviji*, 779).

⁴⁸ *Dubrovački Dvor*, Rad II/22 (1920), 2 (бр. 167; прештампано наредних недеља у сплитском дневнику *Nova doba* и бечком *Jugoslavenskom listu*); *Dubrovački arhiv*, Nova Evropa I (1920), 194–199 (бр. 168).

⁴⁹ *Културне сличнице*, 436. Потврду Решетарове посредне, али снажне везе са Дубровачким архивом пружа и његово појављивање као аутора одреднице о тој установи у *Народној енциклопедији* (том I, 657–659). Уп. такође његов текст у *Slavia* 8 (1930), 659–661 (бр. 254), у којем се осврће на рад Грегора Чremoшника о најстаријим дубровачким архивским књигама.

⁵⁰ *Le monete della Repubblica di Ragusa*, 217.

⁵¹ Године 1922. она је већ бројала близу 4000 јединица – *Дубровачка нумизматика* I, 605–608.

результат на том пољу у виду свеобухватне обраде његовог дубровачког сегмента. Разлика у приступу можда се најбоље уочава на примеру употребе очевих исписа из белешки о раду дубровачких већа. Иако су они управо за нумизматичка питања били најпотпунији и најбрижљивије сачињени, јер се и сам Паво Решетар за ту област посебно занимао,⁵² његов син је радећи на *Дубровачкој нумизматичкој* ипак налазио за сходно да „за нека мјеста ... за која ми се чинило да нису тачно издана“ замоли тадашњег директора Дубровачког архива Антонија Вучетића „да их испореди с матицом“.⁵³ Решетарови каснији нумизматички прилози такође су се без изузетка кретали у научним оквирима, пласирани у зборнику у част археолога Фране Булића и водећим домаћим и италијанским стручним годишњацима.⁵⁴ Ипак, свакако најупечатљивији пример односа према нумизматичким истраживањима пружа његово побијање очевих и Чремошникових ставова о почцима ковања дубровачког новца на страницама најстаријег гласила Југославенске академије – тада већ на крају осме деценије живота, Решетар је из Фиренце тражио од архива у Венецији проверу једног канцеларијског записа, консултовао Британски музеј око тумачења назива новца у путопису једног ирског ходочасника, док је за један податак из Дубровачког архива прибавио и фотографију коју је затим послао двојици ватиканских палеографа да независно један од другог изврше експертизу!⁵⁵

С обзиром на очигледну неуједначеност у Решетаровом начину бављења дубровачком прошлошћу ван круга филолошких и књижевноисто-

ријских тема, намеће се закључак да су позније оцене, које га осим као филолога и књижевног историчара обично одређују још само као нумизматичара, прецизније, па и исправније, од става савременика који су у њему видели историчара Дубровника. Ипак, сам такав закључак био би у одређеном смислу неисторичан, јер не узима у обзир контекст у којем се овај сегмент Решетарове делатности одвијао. Делујући у време када су индивидуални квалитети још сразмерно лако могли да превазиђу тематске и методолошке особености појединих научних дисциплина, нарочито оних које повезује усмереност на проучавање прошлости, Решетар је ставио своје снажно интересовање, широко знање и интимни осећај за дубровачку историју у службу њеног проучавања. Свестан објективних препрека које су га онемогућавале да те своје тежње остварује у складу са строгим захтевима историјске науке, он се често опредељивао за популарнији приступ. При том, међутим, тај популарни карактер његових текстова није тежио да се постави као алтернатива у односу на научни, него да му осветљава и крчи пут. Заиста, у потоњем развоју историографије о старом Дубровнику, око многих тема на које је Решетар први или међу првима скретао пажњу, израсла је обимна научна библиографија у чијим се фуснотама, као својеврсним темељима, још наилази на неке његове „популарне“ прилоге. Из тих разлога, можда би најисправније било закључити да је цео Решетаров опус о дубровачкој историји, ако не словом, а онда мишљу која је иза њега стајала, у правом смислу историчарски.

⁵² Део тих исписа је и објављен у његовом постхумно издатом делу о дубровачкој ковници – P. de Rešetar, *La Zecca della Repubblica di Ragusa*, Spalato 1891–1892.

⁵³ *Дубровачка нумизматика* I, XIII.

⁵⁴ Загребачка *Numismatika*, београдски *Numizmatičar* и римска *Rassegna numismatica*.

⁵⁵ *Početak kovanja dubrovačkoga novca*, 152, 167, односно 154–155.

6918

У Бечу 25/13. II. 1892

Драг пријатељу!

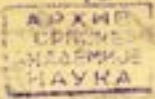
Југословенски сам Вам вавда поштом користицу.
 Ју. Како ми се што да приговорим Милошу,
 како је боље, изгледа да се приговори, то
 и не разумејте да је боље отица да је сам
 брзо. Сак сам рекао док и све по општењу,
 не не да ми и отицају отицају, пошто ми
 ми треба приговори. Најбоље је које ми се
 обрзо, др. мислим да ми се још, пошто
 се држе све, не хтео није, ми је код Ју
 и мисао да ми се приговори.

Јована има вавда обрзо, да се др. Решетар
 и пошто др. Решетар. Доко још да ју је све
 међу њима отица и обрзо по што је Ју
 међу Хрватима и Србима. Високо ми, што

1. Јагићево писмо Љубомиру Стојановићу (Беч, 25/13. II 1892) у којем му јавља о заручењу Милана Решетара и његове кћери, уз жељу „да буде слога међу њима лепша и тврђа но што је обично међу Хрватима и Србима“, и уз радост „што јој је суђен био тако вриједан човјек“ (Архив САНУ 6918)

4918

У Бечу 6. III 1892

Многопоштовани Господине (Пријатељу)!

Како сам морате писати, да ли се моја
 теза јас описује? Она се сјетна и Баде,
 ма и Абазује те се исти метод радо свла
 тине, да познате овог зубеног Руварица с
 Фрушке Горе, књижевца, који је имао сре
 ту видети Јас. Ушој Рус, ошј Велика
 познати Скераник, није се имао доста
 посвањати, него сам се мјесто посматрао.
 Сви ми дакле, нем. морене који зуре,
 река, умијени Јас поштовати, не могу
 да не хвалим твоја принавања!

Ја Вам се срдито захваљујем на Вашем
 гостинству и добрим жељанствима, који узре
 восте могућу дјелоту и невољу Зарур
 ности. Др. Решетар, родом Дубровча
 нин, спада то моји разуму свету
 најбоље суде своје генерације. Надам

2. Јагићево писмо Илариону Руварцу (Беч, 6. III 1892) у којем износи оцену да његов будући зет „др. Решетар, родом Дубровчанин, спада [...] међу најбоље људе своје генерације“ (Архив САНУ 4918)

10335

У Фиренци 27. VI. 1934

Драги г. Николе

Како сам у неком Вашем рукопису написао о осам до
 десетак рукописа у којима има „La storia della Serbia in
 lingua illirica“ написа сам проф. Tagliacozzi да га мало погледа
 да ми река како је то. Прије неколико дана он је био
 код мене, та ми је рекао да су црњав црњав ствари: „Storia della
 Serbia je na slavjanskoj jeziku, a na „ilirskom“ karaktarom
 slovima je kao cela stematografija u kojoj su slavski jezici kao
 samo malo ilirski. Može sam se da mi daje malo od
 ove crne stvari, a on mi je dao oву стематологију из рудника
 неких рукописа. Да би рекао да је то исто исто исто исто исто
 страна је стематологија (примаме или не примаме?) обавља
 се како се језике и језике нема илтирела, он је исто исто
 било, јер се све се може имати. Врло је то исто је рекао
 да није стематологија у крају XV. вијека, он је само рекао да је
 то је стематологија куће Охмућевића

Срдачно Вас Сретамо

Ван Милошевић

3. Решетарово писмо Николи Радојчићу (Фиренца, 27. VI 1934) у вези са болоњским рукописом у којем се налази *La storia della Serbia in lingua illirica*, као и о ћириличкој стематологији из XVI века, вероватно „у вези с грбовницима куће Охмућевића“ (Архив САНУ 10335)

12841/25

У Бечу 24. V. 96

Драги дундо Љубо.

Брате ми мо Треста не да мисли:
Задруга му није још послала књиге.
Молим Вас кажите ми како што
треба послати (ово задње коло и прве
две књиге ист[орије] срп[ског] народа); адреса је:

Ђоко Решетар

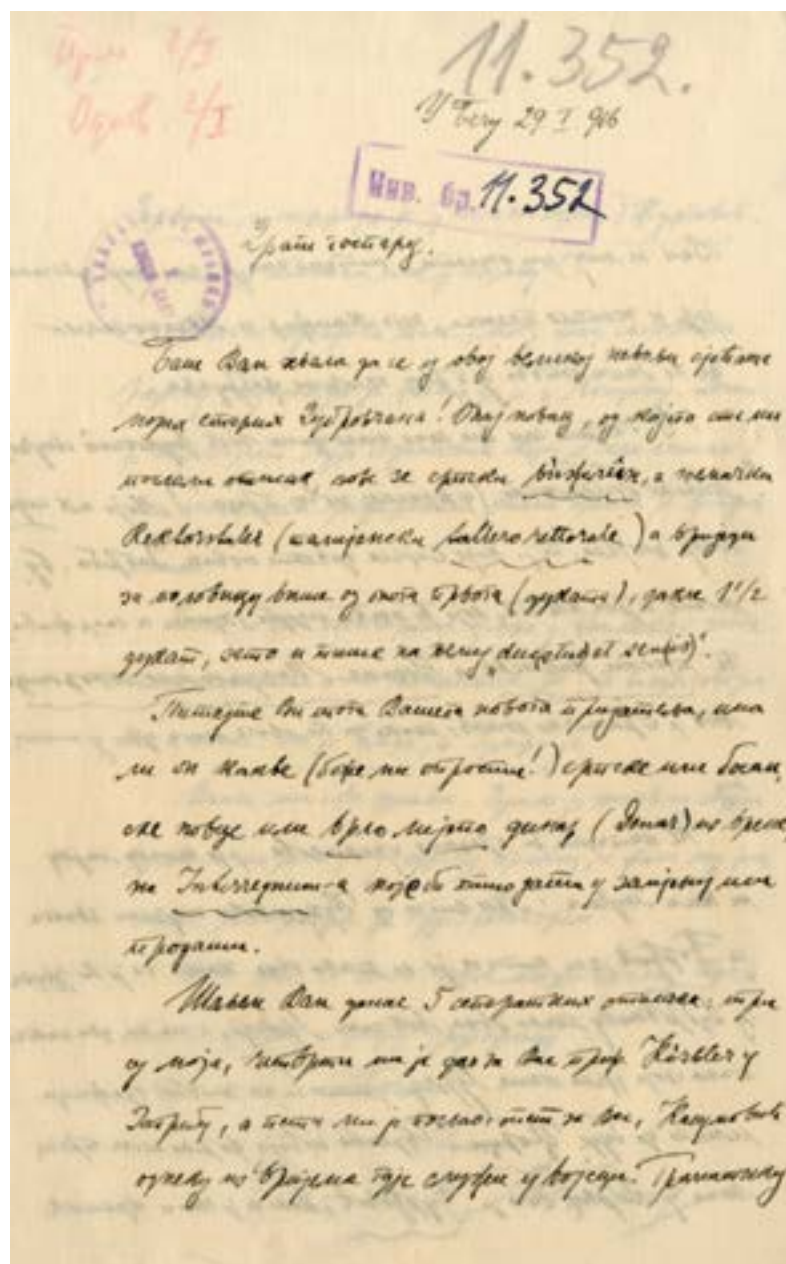
Triest Via poste vecchia 8.

Ми смо обзире Богу хвала сви справно
и весело, него се бојимо да нам кале-
ма не замрне рачуна. Ако и преко-
ди у наше јужне крајеве, бојимо се.
Било у Отманлију.

Умале ништа нова. Сви вас мијето
погривају. Нова. Рачуна

М. Решетар

4. Решетарово писмо Љубомиру Стојановићу (Беч, 24. V 1896) у којем га ословљава са „драги дундо Љубо“; он моли Стојановића да интервенише да Српска књижевна задруга што пре пошаље његовом брату, Божу Решетару, „задње коло и прве двије књиге ист[орије] срп[ског] народа“ (Архив САНУ 12841/25)

6. Решетарово писмо Тихомиру Остојићу (Беч, 29. I 1916), којем се обраћа са „драги госпару“, подстакнуто његовим слањем отиска дубровачког новца који се „зове [...] српски *виџлин*“; у писму се расправља и о презимену песника који се у Дубровнику „звао [...] само *Giorgi*, [...], што би по његовој графици имало да буде *Цорџи*. Српска новија форма тога презимена у Д[у]бр[овни]ку била је *Ђурђевић*, [...] а старија [...] *Ђурџовић*; такође јавља радосну вест да је Цвијић „жив и да је у Лондону“ (Библиотека Матице српске 11352)

Државни министар, Шта је ово још за нас? Београд, 28. X 1917

Не, сви се још жале на оскудицу у храни, али више бојим хоћу ли доживјети крај овога страшнога рата. Још се више бојим за Јиречека; он је тешко оболио од срца! али у целој тој ситуацији ипак га пита да му погледа „каквих дубровачких новца тамо има“ (Библиотека Матице српске 11377)

9. Решетар се жали Тихомиру Остојићу (Беч, 28. X 1917) на оскудицу у храни: „Сви мршавимо и слабимо, па ја се богами већ озбиљно бојим хоћу ли доживјети крај овога страшнога рата. Још се више бојим за Јиречека; он је тешко оболио од срца!“, али у целој тој ситуацији ипак га пита да му погледа „каквих дубровачких новца тамо има“ (Библиотека Матице српске 11377)

13. Решетар извештава Светислава Цвијановића (Фиренца, 23. VII 1928) да је прешао у Фиренцу „на дуже вријеме“ да ради „у библиотекама и архивима за себе и за Српску академију“; издавач и књиџар Цвијановић, иначе, у томе времену држи књиџару у Кнез Михаиловој 35, у згради данашње Српске академије наука и уметности (Архив САНУ 11020/94)

9. Septembra 12. 1934

Грдине Цвијановићу!

Човекима је мило се догодио с нашим племенитим краљем! као бој да не буде срећније милоје за нас
 краљу, али велика и велика је стварка! Али та француска полиција се је баш послала на заклање
 Решетару, којима евој да у овој великој жалости моли на дојаву милоје као тако и ова што су
 Више од милоје: молба Вас, дојавице и корнице (само корнице!) за К. Решетару Нашега језика, и то
 милоје француски. Радно је изјестити, а такође и такође милоје милоје и такође милоје!
 милоје јавља да не баш је заборавао да сам Вам пишем. Ургентне Вас дојавице

Ваш - Милоје
 Милоје Том 1

+ 6
 x 6
 10
 12

Σ 17x

Prof. M. Rešetar
 Firenze, via dei Tomi 1

CARTOLINA POSTA
 CON RISPONDA PAGATA

20-21
 12. X
 1934

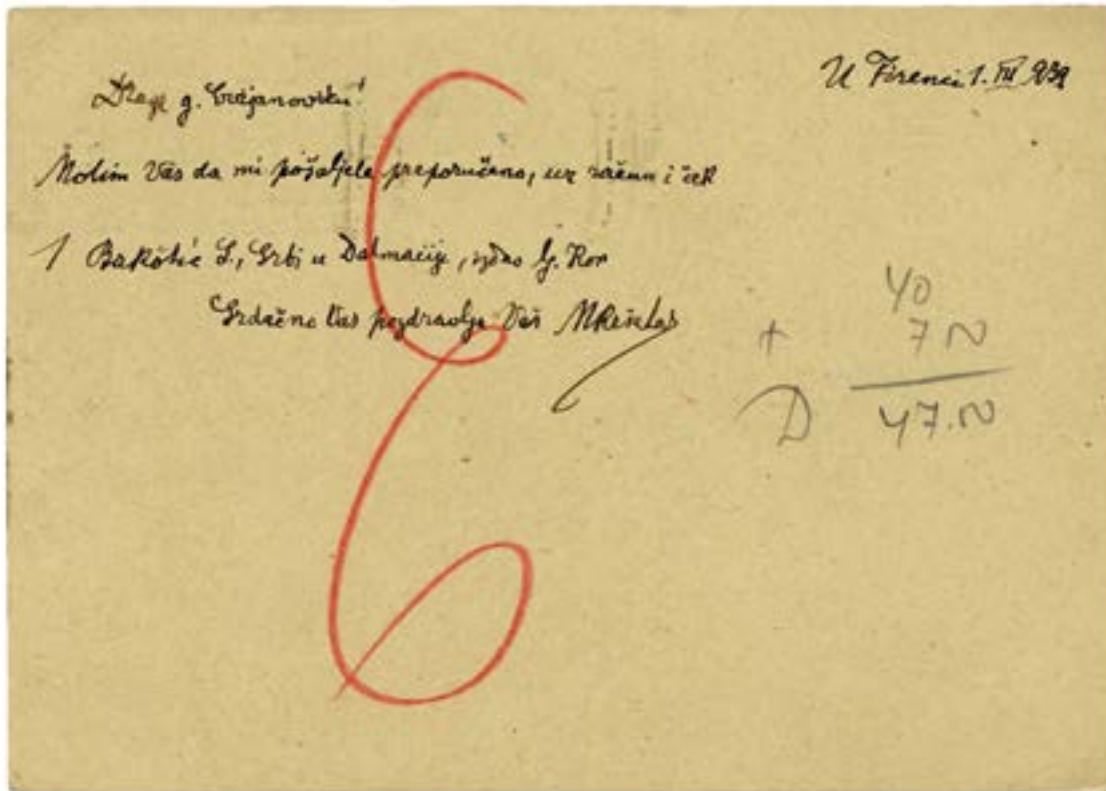
30 30

Beograd (Jugoslavia)
 Ruz. Mihailova 35

Pošto gospodinu
 G. D. Cvijanoviću, prijatelju

Бр 11020/106

14. Решетар се јавља Светиславу Цвијановићу (Фиренца, 12. X 1934) недуго по атентату на краља Александра Карађорђевића (9. X 1934), згрожен над тиме „што се догодило с нашим племенитим краљем“, љут што га је „та француска полиција [...] баш послала на заклање“; помало га је и срамота да се „у овој великој жалости“ јавља с молбом да му Цвијановић пошаље из Београда корице друге књиге *Нашега језика* (Архив САНУ 11020/106)

15. Решетар моли Светислава Цвијановића (Фиренца, 1. III 1939) да му из Београда пошаље „препоручено, уз рачун и чек“ књигу Луја Бакотића *Срби у Далмацији*, у издању Геце Кона (Архив САНУ 11020/134)

AV 181/18

18

СРПСКИ НАРОД У XIX ВЕКУ

Уредник: СТ. СТАНОЈЕВИЋ

Уређивачки одбор:

ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ, СЛОБОДАН ЈОВАНОВИЋ,
НИКОЛА СТОЈАНОВИЋ

18

Д-р ЛУЈО БАКОТИЋ

СРБИ У ДАЛМАЦИЈИ

ОД ПАДА МЛЕТАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ ДО УЈЕДИЊЕЊА

ИЗДАВАЧНО И КЊИЖАРСКО ПРЕДУЗЕЋЕ
ГЕЦА КОН А. Д. – БЕОГРАД

16. Корице књиге Сењанина Луја Бакотића, такође Србина католика, *Срби у Далмацији од пада Млетачке републике до уједињења*, која је привукла Решетарову пажњу